

FINCHER İLE ROUSSEAU'YA BAKIŞ, "BAD TRAVELLING" ÜZERİNE BİR İNCELEME

Aydın Furkan Kaynak*

Giriş

"İnsan her zaman kendi iyiliğini ister ama, bunun ne olduğunu her zaman kestiremez." demişti J. J. Rousseau, 1762'de ünlü eseri Toplum Sözleşmesi'nde genel iradeyi açıklarken (Rousseau, 2014). Toplum Sözleşmesi, geçen yüzlerce yıldan sonra hâlâ okunan, hâlâ tartışılan bir eser olagelmıştır. Genel irade düşüncesi de ileri sürüldüğü tarihten bu yana siyasal iktidarların -belki de bilinçli- olarak yanlış anladığı ancak arkasına sığınmaktan geri durmadığı bir teori olmuştur. Özellikle popülizmin yükselişe geçtiği bu dönemde, çok rahat bir şekilde popülist söylemlere kurban edilebilecek bu teoriye bir kez daha dönmenin iyi olacağı kanaatindeyim. Ancak, daha önce söylenen sözleri tekrar etmemek adına farklı bir yol izlemeyi düşünüyorum. Genel iradeyi, Rousseau'nun başkasına geçirilemeyecek egemenliği düşüncesini ve bir parça da olsa demokrasi düşüncesini, yirmi dakikalık bir dizi bölümü üzerinden tartışmak istiyorum. Her şeyin hızlandığı, dikkat eşliğinin düştüğü bu çağda, siyaset felsefesinin temel problemlerinden birini yalnızca yirmi dakikada işlemek, cesaret gerektiren bir çaba olduğu için bu eserin gözden kaçmaması gerektiği kanaatindeyim. Bu nedenle izleyen paragrafta öncelikle diziyi ve ilgili bölümü anlatacağım. Bana kalırsa David Fincher yönetmenliğindeki "Bad Travelling" isimli bölümde Rousseau'dan izleri görmek mümkün, yazıda da bunu göstermeye çalışacağım. Başlarken bir uyarıda bulunmalıyım. Yeri geldikçe bölüme ilişkin birkaç tane sürpriz bozan (spoiler) vermekten kaçınmayacağım. Bu nedenle yazıyı okumadan önce bölümü izlemenizi tavsiye ederim.

"Love, Death & Robots": Bir Antoloji

Dijital yayın platformu Netflix, 2019 yılında yeni bir animasyon dizisi duyurdu: Love, Death & Robots. Tim Miller ve David Fincher'ın yapımcı koltuğunda olduğu dizi, bir animasyon antolojisi olarak planlanmıştı. Farklı animasyon stüdyoları tarafından farklı animasyon teknikleriyle hazırlanacak olan birbirinden bağımsız bölümler, izleyicinin beğenisine sunulacaktı. Nitekim aynı yıl içerisinde dizinin on

*Arş. Gör., Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, e-posta: af_kaynak@hotmail.com, 1994 İskenderun doğumlu, 2016'da Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. Yüksek lisansından sonra Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaya başladı. Doktorasını bitirmeyi umuyor.

sekiz bölümlük ilk sezonu yayınlandı. Farklı teknikler kullanılarak yapılan animasyonlar, oldukça kısa ekran süresinde, seyirciyi tatmin eden bilim-kurgu ağırlıklı hikayeler ortaya koydu. Gerçekten de oldukça kısa, hatta çoğunlukla on dakikayı geçmeyen bölümlerinde yarattığı atmosfer, anlattığı hikayeler ile seyirciden övgü aldı. Döneminde Netflix'in en çok izlenen işlerinden biri haline geldi.

Ardından iki yıllık bir sessizlik dönemi geldi. Netflix'in bu beğenilen projeyi devam ettirip ettirmeyeceği belirsizdi. Ancak 2021 yılında ikinci sezonun fragmanı¹, sevindirici bir başka haberle duyuruldu. Sekiz bölüm olacak ikinci sezonun ardından üçüncü sezon için iki yıllık bir bekleyiş olmayacaktı. Nitekim çok beğenilmeyen ikinci sezonun ardından -belki bu beğenilmemenin etkisiyle- bir sene sonra, 2022'de üçüncü sezon yayınlandı. İncelememizin konusu olan "Bad Travelling" isimli bölüm, işte bu yayınlanan üçüncü sezonun ikinci, eğer seyirci puanlarını önemsiyorsanız dizinin en yüksek puanlı bölümü. Gerek prodüksiyon gerek de konusu sebebiyle -"Love, Death & Robots izlenirse bile- şans verilmesi gereken bir iş.

"Bad Travelling"

David Fincher'ın bizzat yönettiği bu bölüm, gerek prodüksiyon kalitesi gerek de uzunluğuyla diğer bölümlerden ayrılıyor.² Bölüm, kurgusal bir evrende yeşimkara köpekbalığı avlamak için seyre çıkmış bir gemiye Thanapod denen kabuklu etçil bir canlının saldırmasıyla başlıyor. Esas karakterimiz, aynı zamanda geminin kaptanı olan (bu ileride daha da anlam kazanacak) Torrin, ilk saldırıda mürettebatın bir kısmını kaybediyor. Ancak Thanapod, saldırıp yoluna devam etmiyor. Geminin altında, avlanan köpekbalıklarının istiflendiği depoya yerleşiyor. Mürettebatın tadını bir kez alan Thanapod, onları esir alıyor.

Kaptan Torrin, çöp çekme oyunu esnasında yaşanan bir olay neticesinde Thanapod'un yanına gönderiliyor. Geri dönme ihtimalinin olmadığı düşünülürken bu kötü seyri değiştirecek bir gelişme yaşanıyor: Torrin, Thanapod ile iletişime geçiyor ve Thanapod ona Phaiden Adası'na götürülmek istediğini söylüyor. Buldukları açık denizden bir buçuk günlük mesafedeki bu adada insanlar yaşıyor ve canavar, yiyecek istiyor. Torrin, kendisine kesinlikle zarar vermemesi gerektiğini,

¹ Şuradan izlenebilir: <https://www.youtube.com/watch?v=AUAxtfAFva8>

² Yapım notlarının yer aldığı videoda D. Fincher, bölümün konusunu oluşturan hikâyeyi on beş yıl önce okuduğunu söylüyor. Aynı yerde, on dokuz dakikalık bölümün yaptıkları en uzun iş olduğunu da belirtiyor. <https://www.youtube.com/watch?v=kB3bN22c60o>

gemiye istediği yere götürebilecek tek kişi olduğunu söyleyerek canavarla anlaşıyor; ancak mürettebatı da ikna etmesi gerekiyor. Böylece tartışmamızı ilgilendiren bölüm başlarken biz de hikâyenin giriş bölümünü kapatıyoruz. Torrin, mürettebatı ikna edebilecek mi? Cevabı görmeden önce, eski bir soruyu sormamız gerekiyor.

O Eski Soru: Gemiye Kim Yönetecek?

Platon, ilk dönem diyaloglarından olan "Protagoras" isimli diyalogunda Sokrates'in ağzından şunları söyler:

Diğer Yunanlıların düşündüğü gibi, ben de Atinalıların bilge insanlar olduklarını düşünüyorum. Oysa meclislerde tartışılan konu, inşaatla ilgiliyse mimarlara, gemicilikle ilgiliyse tersanecilere ya da diğer öğretilerle ilgili şeylerde de o işin uzmanlarına başvuruyorlar... Evet, Atinalıların davranışları bu şekildedir. Eğer söz konusu olan devlet yönetimi hakkında bir şeyse, ancak o zaman ayakkabıcı, marangoz, tüccar, gemici, zengin, fakir, soylu, halktan herkes bir şeyler söylemeye başlar. Bu insanların konu hakkında hiçbir eğitimleri yoktur ancak konuştukları zaman diğerleri tarafından eleştirilmezler. (Platon, Protagoras, 2014:37)

Platon, alıntıdan hareketle Protagoras'ın siyasetin öğretilerle ilgili bir konu olduğu iddiasına karşı çıkar gibi görünür. Tartışma, farklı yollara yönelip siyaset ekseninden uzaklaşsa da Platon'un ilerleyen dönemde inceleyeceği sorunların ilk nüvelerini bu alıntıda görmek mümkündür: Atinalılar, uzmanlık gerektiren her konuda işin uzmanına danışıyorlarken siyaset konusunda neden farklı davranıyorlar? Devlet yönetimi uzmanlık gerektirmeyen bir konu mu? Eğer öyleyse devleti herkes yönetebilmeli, nitekim Atina'da da olan (elbette yurttaş olma şartıyla) bu. Ancak öğretmenin, en yakın dostunun Atina demokrasisi eliyle idama mahkûm edilmiş olmasının da etkisiyle Platon, demokrasiye karşı mesafelidir (Göze, 1989). Ona göre devleti gemi gibi düşünebiliriz. Gemiye kim yönetecektir, denizcilikten anlayan kaptan mı, yoksa gemide bulunan çoğunluk mu?

Devlet'te Platon'un bu soruya bir cevap bulduğunu görürüz (Platon, Devlet, 2020). Ona göre, devleti yönetmek de tıpkı marangozluk, ayakkabıcılık gibi bir sanattır. Nasıl ki usta marangozlar, usta ayakkabıcılar varsa devlet yönetiminde de ustalar vardır. Ancak halk, bir bütün olarak devlet yönetiminde usta olarak kabul edilemez. Bu nedenle, işi ustalara bırakmak rasyonel olacağından, devlet yönetimini de ustalara bırakmak gerekir. Gemi örneğinden devam edersek geminin yönetimi, denizcilikten anlayan kaptana (mesela Kaptan Torrin'e) bırakılmalıdır, mürettebata değil.

Canavarın yanından gelen Torrin, hızla kaptan köşküne gider ve sandığından silahını alarak gemideki otoritesini tekrar kurar. Ardından Thanapod'un isteğini dile getirir ve kararı, Platon'un savunduğunun aksine, herkesin vermesinin en adil yol olacağını söyler. Bunun için kapalı oylama yapılacağını belirtir ve seçenekleri sunar. Torrin'e göre canavarı Phaiden adasına götürmek, ada sakinlerini canavara yem olarak sunmak doğru seçenek değildir. Haritayı incelediğini ve Phaiden adasından birkaç günlük mesafelik uzaklıkta yerleşim olmayan bir ada bulunduğunu, canavarı oraya bırakmanın diğer seçenek olduğunu belirtir. Mürettebatın bir üyesi, canavarın aç kaldığında ne yapacağını sorsa da oylamaya geçilir. Çoğunluğun iradesinin karar vermesinin vakti gelmiştir.

Genel İrade ve Yanlış Kararlar

Protagoras diyalogunda Protagoras, önemli bir soru sorar: "*Eğer bir devletin varlığını sürdürmeyi istiyorsak, o devlette tüm vatandaşların pay alması gereken bir şey var mıdır?*" (Platon, Protagoras, 2014:43). Rousseau, bu soruya, yüzyıllar sonra cevap verir.

İnsanlar, güçlerini birleştirecek; birleşerek bir güç birliği kuracak, bu güçleri bir tek dürtücü güçle yönetecek ve elbirliğiyle harekete getirecektir (Rousseau, 2014:13). Bir birlik sözleşmesi yapılacak ve bu sözleşme, o anda sözleşmeyi yapanların kişisel varlığı yerine, toplantıdaki oy sayısı kadar üyesi olan tüzel ve kolektif bir bütün oluşturacaktır. Rousseau, egemen varlığın oluşumunu böyle anlatır. Halk kalabalığının birleşerek kurduğu, üyelerinden birine saldıranın bütüne saldırmış kabul edileceği bu yapı, bütünün çıkarları için çalışacaktır. Özel istemlere karşı genel iradeyle hareket edecek ve genel iradeyi egemen kılacaktır.

Thanapod'un saldırdığı gemimizi, Rousseau'nun anlattığı yapının mikro hali olarak kabul edersek, Torrin'in karar için oylama yapılması isteği genel iradenin açığa çıkması isteğine dönüşecektir. Ancak burada yalnızca geminin nereye götürüleceği ve canavarın nereye bırakılacağı meselesi oylamaya açılmamaktadır. Hikâye, soruna bir etik katman daha ekler. Canavar tehlikesinin varlığından habersiz masum insanların canavara yem edilip edilmeyeceği sorusu, tek başına oylama konusu değildir. Bir önceki bölümün sonunda sordığımız soru, yani yol boyunca canavarın nasıl besleneceği sorusu, artık çözülmesi gereken ciddi bir problem olarak mürettebatın karşısındadır. Bu problem, oylamayı da etkileyecek niteliktedir. Nitekim daha uzun bir mesafe anlamına gelen ikinci tercihi seçmek (yani Phaiden adasına gitmeyi seçmemek), canavara yem edilmek tehlikesini almak anlamına gelecektir. Canavara yem edilecek kişinin nasıl belirleneceği belirsiz, hava şartlarının yolculuğu uzatıp uzatmadığı veya başka nedenlerle yolcuğunun tamamlanıp tamamlanamayacağı meçhuldür. Bu şartlarda oylama gerçekleşir.

Oylamanın sonuçlarını açıklamak için toplanıldığında Torrin, bir itirafta bulunur. Kimin hangi yönde oy kullandığını anlayabilmek için kağıtlara gizlice işaretler koymuştur. Görünüşe bakılırsa, çoğunluktan ayrı düşünen ve Phaiden adasındaki masumları canavara yem etmeyi tercih eden iki karşı oy vardır. Torrin, silahını çeker ve karşı oy sahiplerini öldürür, cesetlerini canavara yem ettirir. "*Aynı ruhla, aynı amaç ve hedef için birleştik*" der Torrin, ve rotanın ayarlanmasını ister. Genel irade karar vermiştir. Ancak gerçek, pek de izlediğimiz gibi değildir.

Torrin, mürettebata oynadığı oyunu seyirciye de oynamıştır. Çünkü aslında yalnızca iki kişi değil, mürettebatın tamamı, canavarın Phaiden adasına götürülmesi yönünde oy kullanmıştır. Torrin'in düzenlediği oyundan sonra, başlarına geleceklerden endişelenerek onu iki kez öldürmeyi denerler, ancak başarılı olamazlar. Torrin, iki seferinde de onları alt eder ve sonuncu denemelerinde canavarın beslenmesi problemi de çözülmüş olur. Mürettebat, kendi canlarını kurtarmak isterken Torrin tarafından öldürülür. Çoğunluk, tek bir elitin karşısında kaybeder. Evet, Torrin bir elittir. Hem geminin kaptanıdır, hem de bölüm boyunca gördüğümüz üzere düzgün belagate sahip, etik problemler üzerine düşünebilen bir bireydir. Mürettebatın kalanından farklıdır. Ona göre mürettebatın kararı yanlıştır. Rousseaucu tabirle "genel irade", yanılmıştır. Torrin, mürettebatın tamamına karşı çıkarak doğru seçeneği yapmak için mücadele etmiş ve sonunda gemiyi, istediği rotaya yönlendirmiştir. Artık Thanapod'la baş başadır.

Torrin'in So(ru)nu

Hikâyenin sonunu anlatmayacağım. Zaten önemli de değil. Değerlendirmemiz için önemli olan noktayı gördük. Gemiyi, Rousseau'nun genel iradesinin tecelli edeceği bir mikro örnek olarak kabul etmiştik. Bu noktadan devamla iki farklı yorum getirebiliriz. Nitekim bu iki yorumu da Rousseau'nun satırlarında bulmak mümkün.

Rousseau'ya göre; "*Genel istem her zaman doğrudur ve kamusal yararlara yöneliktir. Ama bundan halkın kararlarının her zaman aynı doğrulukta olduğu sonucu çıkmaz. İnsan her zaman kendi iyiliğini ister ama, bunun ne olduğunu her zaman kestiremez.*" (Rousseau, 2014:26). Belki de mürettebat yanılmıştır. Genel irade sanılan, herkesin istemidir. Ancak herkesin istemi ile genel irade arasında çoğu zaman ayrılık vardır: "*Genel istem yalnız ortak yararı göz önünde tutar, öbürü ise özel çıkarları gözetir ve özel istemlerin toplamından başka bir şey değildir.*" (Rousseau, 2014:26). Belki de mürettebat, kendi özel çıkarlarını -ki bu örnekte hayatta kalmak isteği oluyor- ortak yarardan önde tutarak genel iradenin ne olduğunu görme noktasında yanılmıştır. Genel iradenin ne olduğunu gören, yalnızca Torrin'dir. Belki de Torrin, Rousseau'nun aradığı yasacıdır (Rousseau, 2014:37).

Diğer bir yorumda ise Torrin'in genel iradeye karşı gelen bir elit olduğu söylenebilir. Yukarıda bahsettiğim gibi kendisi geminin kaptanıdır. Üstelik egemenliğini, canavarın yanından geldikten sonra kavuştuğu silahıyla tekrar kurmuştur. Mürettebatına güvenmemekte, onları ikna etmek için ilk oylamanın ardından düzenlemiş olduğu oyunun yeterli olacağını düşünmektedir. Mürettebatla aralarında gerçek bir iletişim yoktur. Bunun sebebi, belki de henüz ilk dakikalarda mürettebatın bir üyesinin, diğerlerinin de onayıyla Torrin'e karşı çıkması ve Thanapod'un yanına onu göndermesidir. Diğerlerinden farklı olduğunu düşünen Torrin, kendi cinsiyle anlaşamamış olmasına rağmen, Thanapod'la iletişim kurmayı başarır. Üstelik onunla anlaşmış görünür. Thanapod'a karşı mürettebatı, mürettebata karşı ise Thanapod'u kullanır. Hikâyenin sonunda, sorunlar çözülmüştür. Peki Torrin, en iyi çözümü mü bulmuştur? İşte düşünülmesi gereken, Torrin'in sorunu da budur.

Sonuç Yerine

Torrin de Protagoras diyalogundaki Platon gibi siyasetin öğretilen bir şey olduğunu konusunda şüpheli görünmektedir. Ona göre yapılması gereken şey belirlendikten sonra, bütün o oy verme işlemleri formalitedir. Kararı mürettebata bırakmaz aslında, onaylanmayı bekler. Onaylanmadığı senaryoda, kendi bildiğini yapmaktan çekinmez. İzlediğimiz bölümde olan esasında budur. Ancak David Fincher tarafından, genel iradenin gerçekten yanılabilirliği, yanılmasının da iyi olduğu bir senaryoyu izleriz. Torrin'in iyi bir insan olduğu senaryoyu görürüz, ancak bu bizi düşünmekten alıkoymaz: Peki ya taraflar yer değiştirseydi? Mürettebatın geri kalanına karşı Phaiden adasına gidilmeyi savunan tek kişi Kaptan Torrin olsaydı?

İncelediğimiz kurgusal eserde kahramanımızın doğru kararı verdiğini görüyoruz. Ancak gerçek hayatta farklı senaryolar görmek mümkün. Toplumun çoğunluğunun isteğine karşı doğru bildiğini okuyan siyasal iktidarlar her yerde. Toplumun çoğunluğunun yanılabilir ihtimali her zaman vardır, ancak yanılırları ortadan kaldırmanın başlangıcı diyalog kurmaktır. Elde zor kullanma araçları ile seçime gitmek ve karanlıkta bırakılmış bir gelecek tasviriyle insanların isteklerini belirtmelerini istemek gerçek demokrasi değildir. Sonuç olarak yirmi dakikalık kötü bir seyir ile David Fincher önümüze, sorgulanacak pek çok konu bırakır.

Kaynaklar

Göze, A. (1989). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, Beta Basım Yayım Dağıtım, İstanbul.

Platon. (2014). *Protagoras*, çev. Furkan Akderin, Say Yayınları.

Platon. (2020). *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu ve M. Ali Cimcoz, İş Bankası Yayınları.

Rousseau, J. J. (2014). *Toplum Sözleşmesi*, çev. Vedat Günyol, İş Bankası Yayınları.